

Undtagelsesmodstand

Klimanød, undtagelsestilstand og aktivistisk temporalitet

Jacobsen, Stefan Gaarsmand

Published in:
K & K

DOI:
[10.7146/kok.v48i129.121480](https://doi.org/10.7146/kok.v48i129.121480)

Publication date:
2020

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):

Jacobsen, S. G. (2020). Undtagelsesmodstand: Klimanød, undtagelsestilstand og aktivistisk temporalitet . *K & K*, 48(129), 101-120. <https://doi.org/10.7146/kok.v48i129.121480>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@ruc.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

UNDTAGELSESMODSTAND

Klimanød, undtagelsestilstand og aktivistisk temporalitet

I begyndelsen af 2020 havde næsten 1500 politiske beslutningsorganer, inklusive 18 landes regeringer og parlamenter, erklæret undtagelsestilstand i klimaets navn. Den omfattede Argentina, det britiske parlament, Irland, det argentinske senat og New York City (CEM). Disse beslutningsorganer repræsenterer i alt over 800 millioner mennesker på hvis vegne, der i princippet kan gøres undtagelser fra øvrige beslutningsprocesser med henvisning til klimarisici. Blandt de første til at erklære undtagelsestilstand var et bystyre i den lille australske by Darebin i 2016, og siden da er antallet af globale erklæringer steget meget hurtigt. Der er imidlertid ikke klarhed om, hvad det betyder at erklære en klimamæssig undtagelsestilstand, og i Storbritannien har kritiske stemmer påpeget, at der ikke er sket afgørende klimapolitiske forandringer siden 1. maj 2019, hvor nødtilstanden blev vedtaget af det britiske parlament (Withers).

Forud for de officielle erklæringer om undtagelsestilstand har en voksende gruppe af aktivister brugt lignende begreber. Netop Storbritannien er hjem for de mest iøjnefaldende aktivister, der kræver vidtgående nødforanstaltninger imod global opvarmning og andre former for økologisk ødelæggelse. I november 2018 opfordrede Extinction Rebellion (XR) således britiske borgere til at foretage en civil ulydighedsaktion, hvor hovedkravet

netop var en statslig politisk anerkendelse af en økologisk undtagelsestilstand. Regeringen skulle "fortælle befolkningen sandheden" ud fra det klimavidenskabelige grundlag (Extinction Rebellion a)¹.

XR er ikke den eneste aktivistgruppe med denne politiske strategi. Den amerikanske organisation Climate Mobilization (herfra CM) har siden 2014 gjort det til et centralt krav, at USA erklærer klimakrisen for en undtagelsestilstand. Siden 2016 har den australske organisation Climate Emergency Declaration agiteret for officielle undtagelsestilstande og dokumenteret, hvor mange politiske beslutningsorganer, der globalt set har taget skridt i den retning.² Tilsvarende er der et overlap imellem kravet om undtagelsestilstand i rigere lande, og de nødråb som mange radikale aktivister i det globale syd har udtrykt i kølvandet på klimaudløste økologiske kriser siden 1990'erne (Argarwal & Narain).

Jeg vil argumentere for, at græsrodders og aktivisters argumenter for undtagelsestilstand i klimakrisens navn udgør en væsentlig udfordring for debatten om undtagelsestilstand igennem de seneste to årtier i politisk teori – ikke mindst den suverænitetsskritik, som Giorgio Agambens arbejde om undtagelsestilstand har inspireret (Agamben, Mann & Wainwright, Bandt, McQuillan). Suverænitetsskritikken udgør omvendt en vigtig udfordring for visse aktivisters og politiske grupperingers ønske om at erklære en klimatisk undtagelsestilstand. Denne artikel vil undersøge to kritiske spor, hvori der er fokus på undtagelsestilstanden som politisk problem. Jeg vil vise, at grundideerne i begge spor er svært forenelige med en klimaaktivistisk støtte til en erklæring af undtagelsestilstand. Følger man kritikernes argumenter, så vil undtagelsestilstanden være kontraproduktiv og farlig for

- 1 Denne artikel er skrevet før det globale udbrud af Covid-19 og den pludselige anvendelse og udvidelse af epidemiologi-lovgivning i Danmark og mange andre demokratiske lande. Udviklingen kunne give anledning til en række uddybninger af teoretiske argumenter om undtagelsestilstanden i lyset af ny empiri – særligt fordi begrebet er blevet diskuteret åbent i danske og internationale offentligheder. Det har imidlertid ikke været muligt at inddrage sådanne indsigter i denne artikel inden deadline, men det er håbet at artiklen alligevel kan bidrage til den videre forskningsdebat om politiske tiltag på tværs af forskellige nødsituationer.
- 2 Trods sprogforskelle på tværs af de mange erklæringer af undtagelsestilstand globalt, så kan det engelske "climate emergency" simplest oversættes til 'undtagelsestilstand' på dansk, da 'klimanødtstilstand' ikke er et begreb, der er udbredt på dansk.

klimabevægelsen og andre politiske organiseringer. Målet med artiklen er at skabe klarhed omkring nogle problematikker, der er relevante for den aktivistiske såvel som den suverænitetsskritiske omgang med undtagelsestilstanden ud fra en analyse af de historiske, økologiske og politiske forhold, der gør sig gældende i klimakrisen. De to kritiske spor tager begge udgangspunkt i sociale og politiske risici, men de kommer fra to forskellige teoretiske vinkler. For det første giver de seneste årtiers diskussioner af henholdsvis Schmitt og Benjamins argumenter om suverænitet og undtagelsestilstand – oftest tænkt sammen med Foucaults begreber om bio- og sikkerhedspolitik – et udgangspunkt for at stille spørgsmålstejn ved farbarheden af at arbejde med begreber som politisk undtagelsestilstand og nødtilstand. Her er klima hidtil hovedsageligt blevet anskuet som en udløber af mere generelle miljørisici, og ikke ligeså politisk afgørende som f.eks. neoliberalisme og terrorlovgivning.

Den anden kritik er fuldt bevidst om klimaforandringernes omfang og risici, men advarer kraftigt mod udviklingen af nye suverænitetsformer, der vil kunne bringe den aktuelle verdensorden væk fra risikoen for uafvendelige klimaforandringer. De marxistiske teoretikere Mann og Wainwright har introduceret begrebet "Klima-Leviathan" som et billede på en risikabel global centralisering af magt, hvilket, ifølge forfatterne, bør anses for at være en politisk trussel på linje med følgerne af yderligere globale temperaturstigninger.

Hvor det første kritiske spor stammer fra tiden før det stod klart, at klimaforandringer vil medføre omfattende politiske og sociale forandringer, så er det andet spor bygget op omkring forskellige fremtidsscenarier for klima og politik – scenarier der er radikalt forskellige fra hinanden og fra samtidens politiske orden. Mod begge kritikere vil jeg argumentere for, at klimaforandringernes tidsperspektiv skal have større plads i debatten om, hvor de største politiske risici og handlemuligheder for klimaaktivisme ligger.

UNDTAGELSESTILSTAND OG SUVERÆNITET

Selvom mit hovedfokus er nyere kritik af undtagelsestilstanden, er det væsentligt at bemærke at anledningen til den plads begrebet optager i nyere politisk filosofi stammer fra dens rolle i kampen for og imod fa-

scismen i Europa i 1930'erne. Juristen og nazi-sympatisøren Carl Schmitt formulerede i 1922 en teori, der placerede undtagelsen som afgørende for egentlig politisk suverænitet. Formelt og juridisk set kan nødsituationer udløse midlertidige undtagelser fra normal lovgivning – en mulighed som mange stater indtil i dag forbeholder sig ret til at erklære i tilfælde af naturkatastrofer, krig eller pludselige epidemier (Bandt). Formålet er at kunne foretage foranstaltninger hurtigere end normale politiske procedurer og rettigheder tillader det. Schmitt formulerede imidlertid muligheden for at skabe undtagelse fra gældende love som selve definitionen af at have suveræn politisk magt. Undtagelsestilstanden behøvede ikke at have rod i en objektiv nødsituation, men var slet og ret et magtprærogativ. ”Suveræn er den, der bestemmer over undtagelsestilstanden” (citeret i Thorup 145), som Schmitt skrev i essayet ”Politisk teologi”. Dermed adskilte Schmitt ethvert krav om en objektiv nødsituation fra begrebet om undtagelsestilstand.

Schmitt udviklede teorien i en dialog med en politisk modstander, Walter Benjamin, der i essayet ”Zur Kritik der Gewalt” (1921) havde formuleret en teori om suverænitet og vold. Selvom Benjamins udgangspunkt var anarkistisk-revolutionært, fandt Schmitt her et potentiale for at afsløre og kritisere liberalismens tendens til at indtage en universel position i international kontekst og udelukke politik baseret på reelle fjendskaber mellem grupper, nationer eller klasser (Khatib). Som fascist var Schmitt mindre interesseret i Benjamins bestræbelser på at finde en revolutionær udgang fra undertrykkende suverænitet end i konsekvenserne af, at suverænen kunne tilvejebringe undtagelsen fra de hidtidige love.

Spørgsmålet om, hvorvidt en nødsituation skal anses som konstrueret eller reel var centralt, da Benjamin senere kritiserede Schmitts teorier. Konteksten for at diskutere nød og undtagelser var forsøget på at fremmane en ny radikal kommunistisk politik efter 1920'ernes og 1930'ernes socialdemokratiske forsøg på kompromiser med kapitalismen. Benjamin argumenterede for, at fremskridtsforestillingerne bag disse kompromiser på afgørende vis skjulte de reelle politiske problemer og banede vejen for fascisme. Konkret var Hitlers udnævnelse af en nominelt midlertidig undtagelsestilstand i 1933 blevet beviset, som Benjamin antydede i den 8. af sine historiefilosofiske teser:

De undertryktes tradition lærer os, at den 'undtagelsestilstand', hvori vi lever, er reglen. Vi må nå frem til et historiebegreb, der er i overensstemmelse med dette. Derefter vil det blive klart, at opgaven foran os er indførelsen af en reel undtagelsestilstand; og vores position i kampen mod fascismen vil derved forbedres (Benjamin 697)

”Undtagelsestilstanden” i gåseøjne refererer til den rent formelle tilgang til suverænenes udpegning af, hvilke former for nød eller fare, der er tilstrækkelig til at erklære den – i forlængelse af Schmitts teorier (Agamben; McQuillan). Det er den tidsafgrænsede ophævelse af love og regler i nødens navn, indtil stabiliteten er genoprettet. Benjamin påpeger, at dette er vildledende, da undtagelsestilstanden ikke er midlertidig fra de undertryktes synspunkt. Den er derimod permanent og kan kun sprænges ved indførelsen af en ”reel” undtagelsestilstand. Sidstnævnte defineres ikke i de historiefilosofiske teser, men Agamben og flere andre teoretikere antager, at den reelle undtagelsestilstand må være en politisk situation defineret af den ”guddommelige vold”, som Benjamin i tidligere værker havde foreslået som folkets eneste vej til at bryde med enhver undertrykkende retsorden (Agamben; McQuillan; Khatib).

Selvom Schmitt helt eksplicit havde forsøgt at hjælpe det nazistiske styre i Tyskland har hans liberalismekritiske ideer vakt interesse på venstrefløjen ad flere omgange (Thorup). Den seneste bølge af interesse skyldes Giorgio Agambens reaktualisering af Schmitts og Benjamins ideer, der fik stor opmærksomhed i kølvandet på USA's kraftige udvidelser af landets terrorlovgivning efter 9/11. Agamben historiserer anvendelsen af undtagelsestilstanden gennem Europas historie og finder dens anvendelse stigende frem imod det 20. århundrede. Erfaringerne fra de sidste 100 år peger ifølge ham mod både totale politiske omvæltninger og relativ politisk stabilitet. I opbygningen af fascistiske styre i særligt Italien og Tyskland var erklæringen af undtagelsestilstand et centralt værktøj i afmonteringen af borgerrettigheder og opbyggelsen af autoritære regimer (Agamben 132). Agamben læser Benjamins indsigter ind i den juridiske historie før og efter de fascistiske regimer i Europa, og her er fokus netop på, hvem der erklærer undtagelsestilstanden, og hvordan det sker, idet de egentlige suverænitetsforhold på den måde afsløres. Derfor er det også det juridiske begreb om undtagelsestilstanden, med dets fokus på undtagelse af love,

Agamben interesserer sig for. "Undtagelsestilstanden er ikke et diktatur [...], men et retsligt tomrum" (Agamben 89). Ifølge Agamben består relevansen af Schmitts ideer altså i at vise, at der ikke er afgørende forskel på suverænitetsforholdene i en fascistisk stat og i nominelt demokratiske stater uden materiel nød. Med en ekstrapolering af Benjamins vurdering af "de undertrykkes tradition" og afsløringen af undtagelsestilstandens permanens under 1940'ernes nazisme, kunne man altså med Agamben sige, at selv det 21. århundredes demokratier fungerer i en permanent *potentiel* undtagelsestilstand.

Agamben udvider sin juridiske samtidsdiagnose af undtagelsestilstanden i USA's terrorlovgivning til en bredere kritik af magtforholdene i vestlige samfund, og i denne kritik refererer han eksplicit til Foucaults diskurs- og magtbegreber (Agamben). Det foucauldianske begreb om biopolitik er centralt for Agamben, og er af andre teoretikere blevet benyttet i analyser af både økologiske kriser og postkoloniale regimer/strukturer (Esposito; Mbembé). Foucault har ligeledes inspireret til bredere studier af, hvordan diskurser om sikkerhed kan disciplinere befolkninger og afpolitiserer afgørende beslutningsprocesser i takt med, at nye magt- og overvågningsteknikker bliver udviklet af bureaukratier, efterretningstjenester og militære enheder. Den aktivistiske brug af nærliggende katastrofescenarier og sammenligninger mellem krigsmobilisering og klimakrise udgør et oplagt tema for kritikken af afpolitiseringen. Overordnet advarer disse teorier om, at mulighedsbetingelserne for et frit, politisk civilsamfund kommer under pres, hvis civilsamfundet går ind på et argumentationsspor, der beror på risici, sikkerhed og militære metoder; det gælder ifølge flere Foucault-inspirerede analyser terrorrisici såvel som miljørisici og klimaforandringer (Kester & Sovacool; Dalby; Swyngedouw).

Den første teoretiske kritik er dermed en generel advarsel mod aktivistisk støtte til erklæring af undtagelsestilstand. Ifølge kritikken vil en sådan støtte give de enkelte stats- og militærapparater yderligere mulighed for at skade både individuelle rettigheder og fremtidige muligheder for kollektiv politisk forandring. Enhver form for frygtbåren politisk foranstaltning risikerer at lede til denne effekt, hvad enten fokus er på klima, andre miljørisici eller militære spørgsmål. Antager man, at klimaforandringer som risiko skulle være vigtigere end andre hensyn og gøres til global politisk rettesnor,

overser man de politiske og kulturelle risici ved at udnævne en trussel til at stå over det politiske (se f.eks. Chandler et al.s kritik af Burke et al.).

Spørgsmålet er nu, om denne generelle kritik er i stand til at tage højde for global opvarmning. Klimaaktivister i f.eks. XR og CM, der kræver en undtagelsestilstand, fokuserer som regel på aktuelle naturvidenskabelige advarsler om irreversibilitet, som gør sig gældende på to afgørende måder: For det første det aktuelle tab af biodiversitet, der stort set er uafvendeligt (IPBES 2019). Arter der forsvinder i kraft af temperaturstigninger og anden påvirkning fra menneskelig industri er væk én gang for alle. For det andet kan temperaturstigninger over 1,5 grad give feedbackmekanismer i Jordens økosystemer, der udløser større mængder drivhusgasser, end mennesker direkte har skabt gennem industri og anden afbrænding. Hvis disse feedbackmekanismer først udløses, kan det blive umuligt at bremse temperaturstigninger mod et langt højere niveau, hvilket vil gøre dele af planeten ubeboelig for de fleste dyr og mennesker. For mange klimaaktivister, der argumenterer for at erklære undtagelsestilstand, handler det helt eksplicit om at fremtvinge politiske handlinger på relativt kort sigt som et svar på klimamæssige risici. Kravet om handling er i overensstemmelse med både IPCCs og ledende klimaforskeres konklusioner om, at hvis det stigende globale CO₂-udslip ikke ændres til kraftige fald inden for få år, så risikerer de fleste af klodens eksisterende samfund at bryde sammen under biodiversitetstab, varme og ressourcemangel (Schellnhuber; IPCC, *Climate Change and Land*). XR kobler helt eksplicit denne udvikling i retning af et indskrænket globalt økologisk råderum til risikoen for, at fascistiske kræfters racistiske paroler kan få grobund i både rige og fattige lande (Extinction Rebellion b). CM er mindre eksplicit omkring politiske fremtidsrisici, men fremlægger planer med krav om en mobilisering, der i hastighed og omfang eksplicit sammenlignes med krigen imod nazismen (Silk).

Det er altså interessen for en række materielle og biologiske risici, der inspirerer aktivisterne til at kræve kraftigere politiske signaler og klimahandling fra stater og kommuner verden over. Skellet imellem objektiv nød og diskursiv magt, som er centralt for biopolitiske teorier, bliver tilsvarende udfordret af risici forbundet til en voksende og irreversibel økologisk destruktion. Elizabeth Povinelli har formuleret udfordringen for biopolitiske teoretikere i et spørgsmål:

Har vi været så fokuserede på at udforske hver eneste rynke i den biopolitiske fold – biosikkerhed, biospektralitet, thanatopolitik – at vi glemte at bemærke, at biomagtens figurer [...] lejrene og kasernerne, panoptikon og isolationsfængsling, engang så centrale for vores forståelse af nutidig magt, nu ikke synes ikke så afgørende, og synes at ændres af eller at vige tilbage til fordel for nye figurer: Ørkenen, animisten, virussen? (Povinelli 4)

Disse nye figurer angår netop økologiske risici og gensidig afhængighed mellem økosystemer, biologiske organismer og befolkningsgrupper. Det står i kontrast til Agamben, der i sin konklusion om mulighederne for politisk liv erklærer: "Der findes ikke først livet som det biologisk naturligt givne og anomien som naturtilstand, og sidenhen disses sammenfletning med retten gennem undtagelsestilstanden." Han slår dernæst fast at "selve muligheden for at skelne liv og ret" er "sammenfaldende med deres forbundethed i den biopolitiske maskine." (Agamben 136). Spørgsmålet om liv findes kun sammen med spørgsmålet om ret og politiske orden, og problematikker omkring biologi kan for Agamben ikke skilles fra de biopolitiske styringsmekanismer, som Foucault analyserede i 1970'erne.

Foucault diskuterede imidlertid selv i 1976 atombomben som et eksempel på en magt, der kunne "dræbe livet selv" (Foucault 254). Så længe totalødelæggende våben blot er en trussel og ikke i anvendelse, så er truslen i høj grad et spørgsmål om menneskelig suverænitet og biomagt – dvs. beslutninger om hvad der skal (over)leve eller dø. Foucault påpeger imidlertid, at man kan forestille sig en "anden ekstrem" i form af teknologi, der er i stand til at "skabe virusser der ikke kan kontrolleres og er universelt destruktive" (ibid.). Anvendelse af en sådan teknologi vil udgøre så kraftig en udvidelse af biomagten, at den, ifølge Foucault, er "hinsides al menneskelig suverænitet" (ibid.). Klimaforandringerne er ikke et biologisk fænomen som en virus, men stammer dog fra anvendelsen af teknologi. De resulterende klimatiske feedbackmekanismer kan bringe destruktionsen ud af menneskelig kontrol, hvilket gør Foucaults tankeeksperiment sammenligneligt på trods af, at risikoen for ukontrollabel ødelæggelse stiger langsomt over tid og ikke pludseligt med en ny opfindelse. Aktivister i XR tager specifikt stilling til det accelererende globale biodiversitetstab, der også betegnes som 'den sjette masseuddød' (Dawson), som udgangspunkt for deres politiske agitation. Koblingen af biologisk destruktions og

klimaforandringer kunne dermed pege på, at Foucaults virus-eksempel også er aktuelt som en mulig fremtidig re-konfiguration af suverænitetsproblematikken.

FREMTIDSKLIMA

Men kan man med udryddelsestruslen argumentere for aktivistiske strategier, der tilsidesætter suverænitetsproblematikker og risici ved undtagelsestilstanden? Ændrer det undtagelsestilstandens legitimitet? En mere direkte kritik af klimaundtagelsestilstand handler om, at spørgsmålet om suverænitet kun vil blive mere afgørende i kommende år i takt med at magtforhold også vil gælde atmosfæren. De marxistiske teoretikere Mann og Wainwright har påpeget, at der i magtfulde fora på internationalt plan er ved at opstå opbakning til ideen om, at klimaforandringer kun kan bremses gennem afgivelse af lokal suverænitet, fra f.eks. eksisterende national selvbestemmelse og regionale sammenslutninger som EU til et planetært organ (Mann og Wainwright). Mann og Wainwright anser dette for at være udtryk en elitær tankegang, hvis formål er at beskytte rige samfundsgruppers interesser, men de finder lignende tanker om suverænitet i IPCC og i videnskabelige fremstillinger, der tager "jordsystemet" som sit udgangspunkt (f.eks. Rockström et al.). De påpeger det oplagte i, at termer som global forvaltning (global stewardship) og kulstofsløv (carbon law) kan fortolkes som et politisk bidrag til en ny form for planetær magt. Centralt for Mann og Wainwrights argument står en analyse af keynesiansk økonomisk tankegang som langt stærkere global kraft end typisk antaget i de teorier, der ser keynesianismen som død efter neoliberalismens sejrsgang fra 1970'erne og frem. Det er et udtryk for en kontinuitet, der også går igen i deres fremtidsvurderinger. Keynesianisme har handlet om tilstrækkelig suverænitet til at styre en balanceret liberalistisk modernisering, og klimakrisen giver fornyet efterspørgsel på styring efter globaliseringens ustyrlighed (Main & Wainwright).

Mann og Wainwrights forsøg på udvikle en politisk teori om mulige klimamæssige fremtidsscenarier er derfor spændt ud mellem indsigter i klimavidenskabelige vurderinger af risici og politisk-økonomisk analyse. Kort sagt præsenterer de fire mulige scenarier; to hvor stater opnår pla-

netær suverænitet til at styre klimakrisen, og to ikke-statslige scenarier. Neoliberal planetær suverænitet kalder de "Klima-Leviathan", socialistisk planetær suverænitet kalder de "Klima-Mao". Undgår menneskeheden planetær suverænitet kan det blive med en stigende grad af neoliberalistisk konkurrence om ressourcer mellem stater, kaldet "Klima-Behemoth", eller blive til fravær af både suverænitet og kapitalisme, "Klima-X". Behemoth er en fremtid med stor og kaotisk destruktion, idet den nuværende, ikke-bæredygtige kurs antages at fortsætte indtil konsekvenserne er uafvendelige, ligesom at ressourcemangel og -konflikt vil blive normaliseret og tiltage i styrke. Klima-X derimod er kombinationen af klimastabilisering og en ophævelse af suverænitet på både statsligt og planetært niveau – et eksplicit utopisk og revolutionært scenarie.

Det teoretiske og historiske arbejde, der ligger bag Mann og Wainwrights fremtidsscenarier er komplekst, men tillad mig at parafrasere deres argument: Den hidtidige folkelige mobilisering imod klimakrisen har vist sig utilstrækkelig, og kigger vi mod fremtidens klimapolitik på globalt plan, er suverænitetsrisici på højde med klimarisici. Således er kun ét af Mann og Wainwrights fremtidsscenarier præget af, at økologisk destruktion vil være mere determinerende end suverænitetsforholdene – nemlig scenariet Klima-Behemoth. Scenariet Klima-Leviathan er præget af enorm social ulighed og økologisk destruktion, hvor samfundsgrupper overlevelse afhænger af magt over teknologier, der kan kontrollere temperaturen ved at manipulere direkte med atmosfærens partikelsammensætning. Mann og Wainwrights mest direkte diskussioner af klima-undtagelsestilstand handler om denne såkaldte *geo-engineering*. Hvis den globale temperatur ikke længere kan begrænses ved at bremse udledning af drivhusgasser, så vurderer mange klimaeksperter at risikable forsøg med partikler, der fra højden kan afskærme Jorden fra solvarme, er den eneste vej frem. Det er naturligvis uafprøvet på planetær skala og forbundet med enorme risici for negative bivirkninger. Her er det store spørgsmål: Hvem har autoritet til at vurdere, hvornår opvarmningen er så farlig, at der er mindre risiko ved at eksperimentere med atmosfæriske ændringer? Og hvem bestemmer, hvilke samfundsgrupper og hvis ressourcer, der skal beskyttes? Effektiv manipulation af den kemiske sammensætning af atmosfæren er en ultimativ planetær suveræn handling,

og eksperimenter med *geo-engineering* kan ifølge Mann og Wainwright ses som et tegn på, at magthavere forsøger at opnå planetær suverænitet (Ibid.). Trods dette anser Mann og Wainwright Klima-Leviathan for at være det mest sandsynlige realpolitiske scenario. Der er altså en tillid til, at globale elitors vilje til at skabe og forstærke suverænitet vil motivere dem til at undgå økologisk destruktion, om end samme eliter er villige til at løbe enorme risici på størstedelen af befolkningernes vegne.

De teoretiske vurderinger bag Mann og Wainwrights scenarier efterlader overordnet et billede af, at den største risiko, der knytter sig til klimaforandringer er den afledte tendens til nye suverænitetsformer. I dette billede er risikoen for planetær suverænitet opstået i og med klimaforandringerne, men en accelererende forringelse af økologiske vilkår tages ikke for en afgørende risiko i sig selv. Det politiske problem er dermed ikke nyt som følge af klimaforandringer, og Mann og Wainwright følger på det punkt overordnet både Agambens suverænitetskritik og den foucauldianiske kritik af sikkerhedspolitik.

TEMPORALITET OG SUVERÆNITET

For XR og CM er opbremsningen af klimaforandringerne den primære og øjeblikkelige kamp og disse aktivistgrupper ser kun i anden omgang på de forværrede suverænitetsforhold, som reaktioner på klimaforandringer kan medføre. Mange aktivister er bevidste om de nuværende trusler fra fascistiske kræfter i både rige og fattige lande, men vurderer overordnet, at konsekvenserne af forsinket politisk handling – ukontrollabel global opvarmning og irreversibelt biodiversitetstab – kan udløse meget kraftigere bølger af fascisme globalt (Extinction Rebellion b). Analysen er, at de rige og ressourcekrævende landes forbrug og produktion er blevet fastholdt i en retning mod en global nødsituation for økosystemer, trods advarsler fra ledende forskere gennem mindst tre årtier. Kampen imod fascismen og autoritære udviklinger er dermed direkte betinget af økologiske omstændigheder hos de tidsorienterede aktivister i CM og XR. Denne kobling bygger de på naturvidenskabelige advarsler om, at risikoen for sammenbrud af livsnødvendige økosystemer kun kan bremses ved en gennemgribende omstilling af de rige lande inden for det næste årti (Ibid.;

Silk). Undtagelsestilstanden er ifølge denne logik en konsekvens af, at omfanget og hastigheden af den nødvendige omstilling kommer i konflikt med staters nuværende prioriteter og retssituation. Samtidigt anses undtagelsestilstanden for at være en del af krigsmobiliseringen i et scenarie, hvor pres på ressourcer leder til styrket kamp om ressourcer mellem stater – som Mann & Wainwrights ”Klima-Behemoth” (Extinction Rebellion a). Det er naturligvis spekulativt, men samtidigt et tema, der kan behandles videnskabeligt. Historikeren Timothy Snyder har for nylig argumenteret for, at ”planeten forandrer sig på måder, der kunne få Hitlers beskrivelser af liv, rum og tid til at virke plausible” (327).

At anvende krigsmobilisering som historisk analogi og model for omstillingen er tilsvarende karakteristisk for tidsorienteringen blandt flere klimaaktivistiske grupper. Aktivisterne i CM fortolker, som XR, klimatidspresset sådan, at store lande som USA bør nå ned på nul udledninger af CO₂ i 2025 (CM). CM har derfor måttet operere med forestillinger om enorme forandringer af social og teknologisk art på kort tid og udgav en ”Victory Plan” for en vej ud af klimakrisen i 2016 (Silk). Baggrund for navnet var, at organisationen anså præsident Roosevelts plan fra 1943 for amerikansk sejr i Anden Verdenskrig som det eneste realistiske forbillede for en økonomisk og teknologisk omstilling med en tilstrækkelig hastighed i mødet med de enorme risici for befolkningerne.

Ifølge en række energiomstillingseksperter – både blandt NGO’er og forskere – er USA’s krigsøkonomi under Anden Verdenskrig det eneste moderne historiske fortilfælde af en omstilling, der kan matche klimakrisens tidspres og omstillingskrav (Delina; Randers & Gilding; McKibben). Målet for forskere og aktivister er naturligvis ikke, at der skal bygges våben, men at alle økonomiske midler og teknologiske kapaciteter anvendes på at nedbringe drivhusgasser. Ideen er, at madproduktion, transport, byggeri og al industri kan drejes væk fra ressourcetilførsel, fossilafhængighed og øvrig farlig forurening. Risikoen for at krigsmodellen for omstilling bliver taget som ”gidsel” for, at rettigheder sættes ud af kraft, vurderes som mindre end risikoen for økologisk destruktion. Fortalere for en krigsmobilisering ser først og fremmest en barriere i, at store finansielle og industrielle interesser vil forsvare sig imod økonomiske risici – med oliebranchen som den største modstander (McKibben).

Blandt fortalere for undtagelsestilstanden opereres der implicit med en forestilling om, at en periode på 5-10 år vil være en afsluttet proces med en begyndelse (erklæring af undtagelsestilstand), en midte (ændret lovgivning, der muliggør omstilling af økonomi, produktion og forbrug) og en afslutning (sikker retning imod at bremse temperaturstigninger). Aktivisterne ignorerer ikke fuldstændigt de juridiske og diskursive forhold i denne proces. XR følger nul-emissionskravet op med krav om et borgerting, der skal foretage ”svære, nødvendige afvejninger” af de tiltag, som eksperter præsenterer som mulige veje væk fra afhængighed af fossile brændstoffer og anden forurening (XRa). Deres hovedfokus er i første omgang at skabe en åbning for politisk forandring gennem civil ulydighed, dernæst at styrke en stærkere demokratisering af beslutningerne. CM organiserer ikke masseprotester, men samler frivillige kræfter til at producere planlægningsdokumenter for større byer i USA, der kan understøtte en implementering af social og fysisk infrastruktur, når en erklæret nødsituation skal imødegås (CM). Spændvidden af den aktivistiske støtte til undtagelsestilstanden rækker således fra protest til hastig planlægning, hvor juridiske og politiske kampe fylder meget lidt i den første fase. Hovedfokus er at skabe en ny retning væk fra økologisk ødelæggelse.

Den politiske teoretiker Adam Bandt foreslog i 2009 to forbehold overfor Agambens advarsler imod undtagelsestilstanden på baggrund af klimaforandringernes (daværende) status. For det første påpegede Bandt, at undtagelsestilstanden ofte anvendes som en del af indsatsen i nødsituationer. Når et brandvæsen rykker ud til en katastrofe, foregår det ikke i et fuldkommen ”retsligt tomrum”, men dog bliver mange rettigheder – særligt ejendomsrettigheder – typisk brudt ved redningsarbejdet. Pointen for Bandt er ikke, at redningsmetaforen kan imødekomme alle problemer i undtagelsestilstanden, men blot at selv kritiske teoretikere typisk accepterer visse niveauer af hastig handling. Her er mange demokratiske og individuelle rettigheder sat ud af spil i en kort periode. Trods de store forskelle til klimakrisens kompleksitet er ukontrollerbare brande et eksempel på en situation, hvor der skal gribes ind straks – typisk kan brandslukning kun redde en bygning, hvis den gennemføres inden for et vist antal minutter, da varmen leder til eksplosioner (Bandt). Tilsvarende er store dele af de kendte svar på klimakrisen – begrænset CO₂-udledning og større beplantning –

ikke længere effektive, hvis ikke de er i fuld anvendelse inden 2030 (IPCC Global Warming of 1.5°), hvorefter samfundene er overladt til uafprøvet, risikabel teknologi som *geo-engineering* (Hamilton).

Bandts næste, og mere afgørende pointe, handler om hvor den politiske støtte til undtagelsestilstanden kommer fra. Kort sagt finder han det brugbart at skelne mellem en undtagelsestilstand indført af og for staten, og en undtagelsestilstand udråbt af en social bevægelse. Det handler ikke kun om udsigelsespositionen, da undtagelsestilstanden jo kun giver mening, hvis den giver magt eller beføjelser til at gennemføre forandringer. Altså udelukker Bandt ikke suveræniteten og magtbeføjelser, selv hvis en social bevægelse som XR har opfordret til undtagelsestilstand. Bandt finder grund til at antage, at en politisk undtagelsestilstand kunne være godartet via en læsning af Benjamins argumenter for "den ægte undtagelsestilstand" i de historiefilosofiske teser. Ifølge Bandt baserede Benjamin sin tolkning af forskellen på ægte og nominel undtagelsestilstand på spørgsmålet om, hvem der havde kontrol med arbejdskraften i et politisk fællesskab. Muligheden for at strejke og for at bremse produktionen var for Benjamin vejen ud af den politiske fastlåsthed, der ligger i statens mulighed for at sætte juridiske rettigheder ud af kraft. Bandt mener tilsvarende, at undtagelsestilstanden kan give frihed til at organisere arbejdskraft som et svar på klimakrise nærmere end som et middel til fortsat økonomisk produktivitet i den neoliberale økonomiske orden, der har domineret siden 1970'erne. Bandt citerer bl.a. Virno, Negri og Hardt som støtte for det synspunkt, at fordismens og keynesianismens fald har åbnet en neoliberalistisk krise og nye muligheder for kreativt arbejde i nye fælleder. Men snarere end kreativt arbejde indenfor kunst og kultur er Bandts egne eksempler produktionen af open-source udgaver af CO₂-neutral og retfærdig byplanlægning, energiinfrastruktur og finanspolitiske instrumenter til hurtig omstilling (Bandt).

Med denne analyse foregreb Bandt i 2009 måden, hvorpå CM siden 2016 har produceret planer for omstilling af amerikanske storbyer. Hvor det kreative arbejde i XR hovedsageligt handler om at skabe offentlige manifestationer, der skaffer medieomtale og en bredere politisk krisebevidsthed, så er yngre klimaaktivister tilsyneladende også bevidste om værdien af at fokusere på bruddet med fastlåste arbejdsstrukturer: de globale skolestrejker for klimaet har siden 2018 brugt strejke-begrebet mere retorisk

end som en kamp for arbejdsforhold (FridaysForFuture). Alligevel er det væsentligt, at der begrebsligt kan trækkes en linje til Benjamins teorier om generalstrejke, som en politisk handling i "den ægte undtagelsestilstand".

Mann og Wainwright deler Bandts kritik af ulighed og gør ligeledes kritisk op med arven fra keynesianisme og neoliberalisme. I Mann og Wainwrights revolutionære Klima-X-scenarie giver de et bud på en fremtid, der hverken er domineret af undertrykkelse eller klima-ødelæggelse. Her fylder den klimamæssige tidsproblematik imidlertid langt mindre end hos både Bandt og de nævnte klimaaktivister. Det altoverskyggende positive fokus i Klima-X er brud med enhver form for suveræniteten. På det punkt følger Mann og Wainwright Agamben og andre suverænitetskritikere i en generel kritik af indbyggede problemer ved suveræniteten og autoriteten. Det giver en politisk-teoretisk konflikt med de aktuelle aktivistiske forsøg på at omdanne suveræniteten til handling på den korte bane. Samtidig er der et enormt spring fra de realpolitiske advarsler imod fastlåsthed i planetære suverænitetsformer til de religiøst-inspirerede visioner for at samfund kan klare sig helt uden suveræniteten i X (Battistoni, Mann & Wainwright). Her bliver tidsperspektivet tilsidesat og suveræniteten fremstillet som et overordnet og evigt problem.

Hvis det var muligt for Agamben, Mann, Wainwright og andre suverænitetskritikere at tænke i *skridt* på vejen til frisættende politiske former på en klimastabiliseret planet var konflikten måske mindre. For at bevare en modstandsevne over for en negativ og irreversibel økologisk spiral imod større nød er aktivisternes bud på det første skridt at forandre de magtapparater, hvis manglende klimahandling har bragt os i tidsnød. I den proces vil der være risiko for, at eliter øger deres magt, og det vil lede til store kampe og behov for politisk modstand. Men vi har ikke historisk belæg for at antage, at politisk undertrykkelse er irreversibel, og det er derfor kampe, der kan og må tages. Til gengæld er arter og økosystemer påviseligt forsvundet i fortiden som følge af temperaturstigninger (Dawson), og denne irreversibilitet kan kun bekæmpes i tid og i tide.

KONKLUSION

Hvis man accepterer argumenter for at tilsidesætte risikoen ved den juridiske undtagelsestilstand for at bremse klimakrisen på kort sigt, hvad

tilsiger så, at der er en 'næste akt' for civilsamfundets politik? Mann og Wainwrights undersøgelse advarer – i tråd med Foucault og Agamben – om, at der i hvert fald ikke kan gives garantier for frihedsrettigheder og demokratiske samfund, hvis klima-undtagelsestilstanden bliver et våben for globale eliter. Kampen for klimaretfærdighed har siden 1990'erne vist, at forsvaret for privilegier sættes igennem på mange forskellige politiske planer (Jacobsen), hvad enten det er hele befolkningsgrupper vane for høj CO₂-udledning, der forsvares over for andre befolkninger (Brand & Wissen) eller en partiledelses udskejelser over for sin egen befolkning. På det planetære plan er faren ved undtagelsestilstande, at én eller flere eliter i endnu højere grad vil påtvinge udsatte befolkningsgrupper yderligere risici gennem eksperimenter med *geo-engineering* (Hamilton).

Jeg har peget på, at den kritik af undtagelsestilstanden, som siden 1990'erne er udviklet i tandem med begreber om sikkerhedsliggørelse og afpolitisering, har en blind vinkel over for klimakrisens tidsperspektiv og irreversibilitet. Det er derfor væsentligt at tage disse risici med i vurderingen af klimaaktivisters krav om en erklæring af undtagelsestilstand. Siden kritikken drejer sig om spørgsmål om suveræniteten har jeg dernæst peget på en mere specifik analyse af suverænitetsfremtider, hvor klimarisici er determinerende, men hvor temporaliteten stadig spiller en mindre rolle. Der er gode argumenter for ikke at lade mål hellige midler i en tid, hvor klimakrisen vil trænge sig mere på. Den skridtvise tilgang til politisk handling over tid, som jeg har diskuteret, indeholder naturligvis en risiko for at blive en gave til anti-demokratiske eliter. Hvis de problematiserende og teoretiske debatter om suveræniteten og undtagelsestilstand skal kunne bruges som rettesnor for at navigere i politiske klimakampe, så skal de kobles til økologisk viden på globalt plan. Forsvaret for det frie samfund forudsætter, at voldsomme økologiske sammenbrud ikke bliver permanente og irreversible. Mange af planetens økosystemer er bukket under for ressourceforbrug og forurening siden den industrielle revolution, alt imens dele af verden har opbygget en vis grad af frihedsrettigheder, demokratier og solidaritet (Malm, Chakrabarty). At skabe plads til at udvikle både disse samfundsværdier og levende (ikke-døende) økologier kræver målrettet, globalt og vedholdende arbejde, hvad enten det er politik, omsorg, teknologi eller mad, der produceres. Hvis blot små dele af et globalt civilsamfund kan

blive enige om at påbegynde dette arbejde, så vil mange eliter sandsynligvis opfatte det som en form for undtagelsestilstand for status quo – et politisk pres fra bunden, som disse eliter ikke har oplevet siden 1960'erne.

STEFAN GAARSMAND JACOBSEN er lektor i Global Historie ved Roskilde Universitet og har senest færdiggjort projektet "Sustainable Rationalities", der undersøger økonomiske idéer og forestillinger blandt radikale klimaaktivister og grønne organisationer igennem de seneste årtier. Arbejdet resulterede i en række artikler og antologien *Climate Justice and the Economy: Social mobilization, knowledge and the political*.

EXCEPTIONAL RESISTANCE

Climate emergency and activist temporality

This article examines various political criticisms of the State of Exception in light of climate activists' desire to declare a climate emergency in a large number of states globally. These criticisms have developed in tandem with notions of securitization and de-politicization of the environment since the 1990s, and the article argues that several theorists overlook the temporal perspective of the climate crisis and risks of irreversibility in destroyed ecosystems. These risks – and their temporalities – should be included in the assessment of discursive issues surrounding the activists' demands for a state of emergency. Since the criticisms revolve around questions of sovereignty, the article points to a more specific analysis of sovereignty futures, where climate risks are determinative, but where temporality still plays a minor role.

KEYWORDS

EN: Climate Emergency, State of Exception, Sovereignty, Climate futures, Activism
DA: Nøgleord: klima, undtagelsestilstand, suveræniteten, klimafremtider, aktivisme

LITTERATUR

Agamben, Giorgio. 2009. *Undtagelsestilstand*. Aarhus: Philosophia.
Agarwal, Anil, and Sunita Narain. *GLOBAL WARMING IN AN UNEQUAL WORLD a Case of Environmental Colonialism*. New Delhi: Centre for Science and Environment, 1991.

- Bandt, Adam. "Had We but World Enough and Time (Reconsidering Emergency)." *Australian Feminist Law Journal*, vol. 31, no. 1, December 2009, s. 15-32.
- Battistoni, Alyssa. "States of Emergency Imagining a Politics for an Age of Accelerated Climate Change." *The Nation* 2018.
- Benjamin, Walter. *Gesammelte Schriften Bd. I, Bd. I.*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1980.
- Burke, Anthony et al. "Planet Politics: A Manifesto from the End of IR." *Journal of International Studies* 44.3 (2016): 499–523. Web. 10 Jan. 2018.
- Brand, U, and M Wissen. *The Limits to Capitalist Nature: Theorizing and Overcoming the Imperial Mode of Living*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2018.
- CEM – Climate Emergency Declaration. 20. januar 2019. <https://climateemergencydeclaration.org/>
- Chakrabarty, Dipesh. "The Climate of History: Four Theses" *Critical Inquiry*, Vol. 35, No. 2 (Winter 2009), s. 197-222.
- Chandler, David, Erika Cudworth, and Stephen Hobden. "Anthropocene, Capitalocene and Liberal Cosmopolitan IR: A Response to Burke et al.'s 'Planet Politics.'" *Millennium: Journal of International Studies* (2017).
- CM [The Climate Mobilization]. "Local Draft Implementation Plans" <https://www.theclimatemobilization.org/implementation-plans>. 13. Januar 2020
- Dalby, Simon. "Biopolitics and Climate Security in the Anthropocene." *Geoforum* 49 (2013): 184-192.
- Dawson, Ashley. *Extinction : A Radical History*. New York: OR books, 2016.
- Delina, Laurence L. *Strategies for Rapid Climate Mitigation*. Abingdon: Routledge, 2016.
- Exposito, Roberto. *Bíos*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2008.
- Extinction Rebellion a. "Our Demands - Extinction Rebellion.", 12 Aug. 2019. rebellion.earth/thetruth/demands/
- Extinction Rebellion b. "Heading for extinction and what to do about it | Extinction Rebellion", Youtube, 18. sep. 2018 <https://www.youtube.com/watch?v=b2Vkc4SnwYo>
- Foucault, Michel. *Society Must be Defended: Lectures at the Collège de France 1975-76*. New York: Picador, 2003.
- Fridaysforfuture, "About". 12. Februar, 2020. <https://fridaysforfuture.org/about>
- Hamilton C. *Earthmasters: The Dawn of the Age of Climate Engineering*. London: Yale University Press. 2013.
- IPBES. *Summary for Policymakers of the Methodological Assessment of Scenarios and Models of Biodiversity and Ecosystem Services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*. Red. S., Ferrier, K. N. Ninan, Paul
- Leadley, R. Alkemade, L.A. Acosta, H. R. Akçakaya, L. Brotons, et al. Bonn: Secretariat of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, 2019
- IPCC, *Global warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sus-*

- tainable development, and efforts to eradicate poverty*. Geneve: Intergovernmental Panel on Climate Change, 2018.
- IPCC. *Climate Change and Land : A Special Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Geneve: Intergovernmental Panel on Climate Change, 2019.
- Jacobsen, Stefan Gaarsmand. "Climate Justice as Radical Economic Mobilization." In *Climate Justice and the Economy: Social Mobilization, Knowledge and the Political*, edited by Stefan Gaarsmand Jacobsen. Abingdon: Routledge, 2018.
- Kester, Johannes, and Benjamin K Sovacool. "Torn between War and Peace: Critiquing the Use of War to Mobilize Peaceful Climate Action." *Energy Policy* 104 (2017): 50–55.
- Khatib, Sami. "Towards a politics of 'pure means': Walter Benjamin and the question of violence" *Conflictio armado, justicia y memoria*, Tomo 1. Red. Enan Enrique Arrieta Burgos. Medellín: Editorial de la Universidad Pontificia Bolivariana, 2016, s. 41-65.
- Malm, Andreas. *Fossil Capital*. London: Verso Books, 2015.
- Mbembé, J.-A. & Meintjes, Libby. "Necropolitics." *Public Culture*, vol. 15 no. 1, (2003): s. 11-40.
- McKibben, Bill. "We Need to Literally Declare War on Climate Change." *The New Republic* Aug 2016.
- McQuillan, Colin. "The real state of emergency: Agamben on Benjamin and Schmitt." *Studies in Social and Political Thought* 18 (2011): 96-108.
- Povinelli, Elizabeth A.: *Geontologies: A Requiem to Late Liberalism*. Durham: Duke University Press. 2016.
- "Geontologies: The Figures and the Tactics." *E-flux* 78. December (2016).
- Randers, Jorgen, and Paul Gilding. "The One Degree War Plan." *JGR Journal of Global Responsibility* 1.1 (2010): 170–188.
- Rockström, Johan et al. "A Roadmap for Rapid Decarbonization." *Science* 355.6331 (2017): 1269-1271.
- Schellnhuber, Hans Joachim. "Foreword." *What Lies beneath: The Understatement of Existential Climate Risk*. Ed. David Spratt and Ian Dunlop. Melbourne: Breakthrough, National Centre for Climate Restoration, 2018. 2–3.
- Silk, Ezra. *The Climate Mobilization Victory Plan*, New York: Climate Mobilization, 2016. Web. 5 Jan. 2018.
- Swyngedouw, Erik. "Depoliticized Environments: The End of Nature, Climate Change and the Post-Political Condition." *Roy. Inst. Philos. Suppl. Royal Institute of Philosophy Supplement* 69 (2011): 253–274.
- Thorup, Mikkel. "Schmitt og Venstrefløjen." *Slagmark* 43 (2005): 135-153.
- Wainwright, Joel, Geoff Mann. 2018. *Climate Leviathan*. London: Verso.
- Withers, Paul. "Extinction Rebellion Demands Action from Boris and Warns 'Our Numbers Are Growing.'" *Express* 26. juli 2019. <https://www.express.co.uk/news/uk/1158242/climate-change-news-latest-extinction-rebellion-protests-emissions-net-zero-government>

